

Elever med på arkeologisk utgraving av husmannsplass

Barn fra Tangen skole var med på utgraving av husmannstufta Søndre Åsgårdstua i Stange i Hedmark i høst. De arkeologiske undersøkelsene av husmannsplassen ble ledet av Hilde Rigmor Amundsen, og er en av de første i sitt slag i Norge.

– Målet vårt er å øke kunnskapen om husmannsvesenet. Mange barn vet ikke hva det var. Det er også en erkjennelse å skjønne at en “steinrøys” i skogen tidligere var et hus som det har bodd folk i. I tillegg får de grave og finne ting, sier Amundsen.

– Vi har funnet rester av skåler og asjetter. Litt av ei krukke fant vi også, beinrester etter dyr og masse takstein, forteller tredjeklassingene Marianne og Signe.

Det dukket også opp vindusglass, hele ølflasker og flaskebunner, en skobesparer, skosåler, fajanse, keramikk, grytefester, en gaffel og en liten sigd. Mange av disse objektene er slikt man kan forvente å finne, med tanke på datidens fravær av offentlig avfallshåndtering. Det ble tatt spesielt sikte på å lokalisere møddinger (avfallsplasser), noe som faktisk ble funnet rett utenfor den ene husveggen.

Stange-ordfører Nils A. Røhne fulgte med på utgravningene. – Det er fint at dette blir gjort, og at det tas et slik praktisk grep på det. Dette er en viktig del av den sosiale historien i Stange, sier han.

En overordnet faglig problemstilling er hvorvidt man kan finne ut noe nytt og uventet om historien til husmanns-

plassen ved bruk av arkeologisk metode – utover hva historiske kilder kan fortelle, og som et supplement til disse. Gjenstandene er samlet, registrert, vil bli datert og beskrives nærmere i NIKUs rapport. Spesielt et rikholdig keramikkmateriale kan si noe om tidspunkt for bosetningen, handel og kontakter utad. Keramikken kan være Trønderkeramikk, og noe keramikk kan stamme fra Nederland og kanskje Nord-Tyskland.

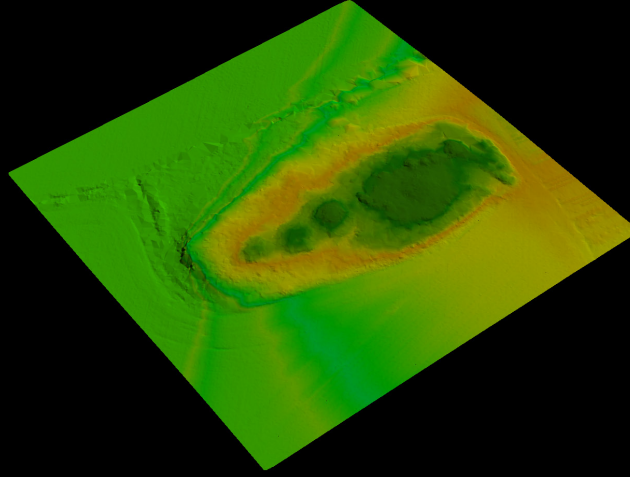
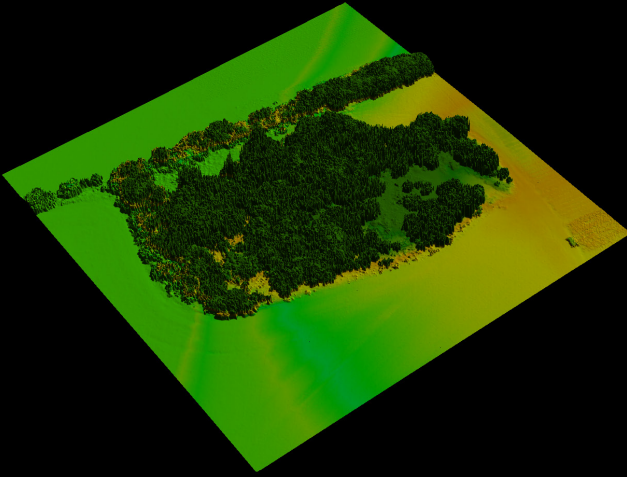
I ettertid har kommunens landbrukssjef gått igjennom kirkebøkene og funnet ut hvem som bodde i Søndre Åsgårdstua fra 1828 til 1905. Navn og skjebner til to av husmannsfamiliene er dokumentert. Det planlegges en utstilling på Tangen skole, og et husmannsplass-seminar i januar. Lokale parter vil i samarbeid med naturbrukslinja på Jønsberg videregående skole sette opp skilt og lage en kultursti som del av sin undervisning. Det søkes om midler til å fortsette utgravningen i tufta til neste år.

[Se reportasje på NRK-Østnytt](#)

Utsnitt av datasett fra flybåren laserskanning i Larvik kommune, Vestfold. Bildet til venstre viser datasettet med all vegetasjon. Bildet til høyre viser behandlet data med vegetasjonen fjernet. Sirklene som kommer frem er gravhauger, som er maskert av vegetasjonen i bildet til venstre.

NIKU i EU-prosjektet ArchaeoLandscapes Europe

ArchaeoLandscapes Europe er et femårig EU-prosjekt som skal fremme kunnskap om og forskning på bruk av flyarkeologi og andre avanserte fjernmålingsmetoder. Flyfoto, satellittbilder, geofysiske undersøkelser og luftbåren laserskanning (LiDAR) er teknikker som har vært brukt til arkeologisk kartlegging. Men i hvilken grad disse metodene er tatt i bruk varierer veldig fra land til land.

– I deler av Europa er flyfoto godt innarbeidet i arkeologien, mens den andre steder knapt brukes i det hele tatt. Dette kan skyldes mangel på spisskompetanse innen enkelte land, eller mangel på bevissthet om potensialet til disse teknikkene. Videre kan det skyldes ulike fagtradisjoner, mens det i enkelte land til kan være politiske og juridiske hindringer i veien for å ta i bruk disse, sier Ole Risbøl, som deltar i prosjektet fra NIKUs side.

ArchaeoLandscapes Europe skal fremme idéutveksling, forskning, undervisning og nettverksbygging blant universiteter og forskningsinstitusjoner. Prosjektet gjennomføres innenfor rammene av EUs Culture-program og involverer 39 partnere fra 25 europeiske land.

Det samlede budsjett er på 5 millioner Euro, hvor halvparten kommer fra EU og resten fra deltakerne, som er forskningsinstitusjoner, kulturminneforvaltningen, uni-

versiteter og non-profit organisasjoner som Aerial Archaeology Research Group (AARG).

Målsetningen er at prosjektet skal bidra til økt kunnskap, oppmerksomhet, aktivitet og bedre kompetanseoverføring mellom deltakerlandene gjennom åtte arbeidspakker, hvor NIKUs deltakelse er konsentrert om to.

Den ene går på å sikre bedre utnyttelse av eksisterende flyfotoarkiver over hele Europa gjennom å undersøke, vurdere og gjøre deres potensiale kjent for kulturminneforskning og forvaltning. Det finnes store mengder historiske flybildeopptak i både norske og utenlandske arkiver av stor relevanse for kulturhistoriske problemstillinger både på kulturminne-, kulturmiljø- og landskapsnivå. Dette er et lite utnyttet potensiale især hva angår de mange flybilder som ble tatt i Norge under 2. verdenskrig og den kalde krigen og som finnes i stort antall i utenlandske arkiver.

Den andre går på å forske på bruk av flyskanning, satellitt og andre former for fjernmåling og web-baserte geografiske systemer i arkeologi og landskapsforskning. Møter, konferanser, flyfotokurs, tekniske kurs, utstillinger og publikasjoner vil utgjøre ryggraden i prosjektet.

Oppstartsmøtet for [ArchaeoLandscapes Europe](#) fant sted 19. september i Bucuresti.

NIKU i media

- ”– Aldri sett noe lignende” (Adresseavisen)
- ” Undersøkelser Sjømilitære Samfund” (Gjengangeren)
- ”Borer i gammel Bergenshistorie” (Bergens Tidende)
- ”Følger opp eldre hus” (Aust Agder blad)
- ”300 kilo oksekjøtt = 1 liter maling” (Adresseavisen)
- ”Nyvasket og pen i tøyet” (Fjell-ljom)
- ”Skjeletter opp av gata” (NRK)
- ”Fortida i framtiden” (Gjengangeren)

[Reportasje fra utgravninger i Bjørvika 1 \(NRK Nett-TV\)](#)
[Reportasje fra utgravninger i Bjørvika 2 \(NRK Nett-TV\)](#)

Innslagene på NRK Morgennytt er kl. 7.24 ut i den første reportasjen og kl. 9.23 ut i sendingen i den andre.

VENSTRE: Prosjektleder Nina Kjølser, Anne Ørnhøi og Carina Igelstad retusjerer skadene på prekestolen i Risør kirke. **OVER:** Engelen på høyre side av altertavlen før og etter konservering. Den hadde opprinnelig maling og to lag fra 1895 og 1928. Med en liten pensel ble lim påført under malingslaget. Deretter ble det brukt lokalvarme og press for å feste malingen. **UNDER:** Detalj fra øvre del av altertavlen.

Prekestolen og altertavlen i Risør kirke ferdig konserverert

En engel på høyre side av altertavlen i Risør kirke har i løpet av de siste 20 årene mistet mye maling, og mer sto i fare for å forsvinne. Både altertavlen og prekestolen har vært på Riksantikvarens prioriteringsliste over ventende konserveringsarbeider. Derfor har konservatorer fra NIKU i oktober brukt tre uker til konsolidering (sikring av løs maling), rensing, fernisering og retusjering, for å bevare inventaret best mulig.

– Konsolideringen av løs maling har vært veldig tidkrevende, på grunn av malingens lagoppbygging og mengden løs maling, sier prosjektleder Nina Kjølser. – Siden det er lag av opprinnelig maling, oppmaling fra 1895, og en siste oppmaling fra 1928, så var malingsflakene vi måtte feste svært tykke og stive. Dette er blitt gjort med flere påføringer av lim, etterfulgt av varme og press. Vi ble veldig fornøyd med sluttresultatet, sier hun.

Risør kirke stod ferdig bygget som en korskirke i tømmer i 1647. Altertavlen kom til kirken ved en tilfeldighet. Med på et lasteskip fra Holland var et stort maleri på vei til en kirke i Riga. Men skipet havarerte utenfor Tvedestrand. En av de mektige handelsmennene i Risør kjøpte den synkende lasten og fikk reddet maleriet. Det er malt av en ukjent kunstner etter et stikk av Boëthius Bolswert, som

igjen har benyttet et Rubensmaleri som forelegg. Maleriet ble skjenket i gave til kirken i ca 1660. Den utskårede prekestolen og altertavlen corpus ble skåret i henholdsvis 1667 og 1674. Prekestolens trappevange kom på plass i 1774.

I 1895 ble både prekestol og altertavle malt hvite med forfylte detaljer. Men kirkestilen skiftet igjen, og i 1928 var Finn Krafft i Risør kirke på oppdrag fra Riksantikvaren, og skrev i sin rapport: ”altertavlen og prekestolen fikk igjen sine barokkfarger. Paa svart bunn gløder det i sølv, gull og rødt, mens en dempet grønn, en mattblaa og en pergamenthvit farve hovedsakelig er brukt til drakterne.”

Under NIKUs konserveringsarbeid ble det konstatert at Krafft hadde truffet ganske godt da teamet hans malte opp igjen altertavlen og prekestolen. De hadde i hovedsak bare dempet fargene noe i forhold til de opprinnelige. Men andre steder var det tydelig at de hadde tatt egne valg. Det som opprinnelig hadde vært en lyseblå sky rundt Jesus, er i dag malt beige.

NIKUs konservatorteam bestod av prosjektleder Nina Kjølser, Anne Ørnhøi, Dagheid Berg, Ingrid Matheson, Carina Igelstad og hospitant Magalie Bonaud.

COST-konferanse om Wood Science and Conservation of Cultural Heritage

Tone Olstad holdt foredrag på 4th International Conference of COST Action IE0601 Interaction Between [Wood Science and Conservation of Cultural Heritage](#) i Tyrkia i oktober. Hun sitter i Steering Committee i [European Cooperation in Science and Technology](#) (COST). Som de øvrige COST konferansene ga denne konferansen innblikk i den forskningen som pågår for å bevare kulturminner i tre.

– Det er et gap mellom "scientists" og konservatorer, som defineres til ikke å være "scientists". Dette gapet skyldes muligens like mye at konservatorer ikke har vært flinke nok til å definere problemstillinger, eller at det ses på som annerledes å løse problemstillinger på lab'en, enn å bruke resultatene i praktiske situasjoner, sier Olstad. – COST-aksjonen er viktig som brobygging mellom profesjoner.

Bildet til venstre viser portugisisk kirkekunst. Trespisende insekter har spist opp deler av skulpturen. Hvorledes behandles det som er tilbake slik at tapet i fremtiden ikke blir større? Denne typen problematikk ble viet eget Focused Meeting innenfor COST- aksjonen i 2009. Møtet ble arrangert av Irena Kuceruva og Tone Olstad i Praha.

Godt fungerende bevaring

Johanne Sognnæs holdt innlegg på Fortidsminneforeningens verneseminar "I bevaringsplanenes tid 1975-2010: Intensjoner og resultater" i Trondheim i oktober.

– Vi trenger mer enn jus. Det er ikke nok å legge detaljerte restriksjoner på bevaringsområder for at de skal fungere godt, sier hun. NIKU Rapport nr. 34, "Godt fungerende bevaringsområder", som er laget i samarbeid med Torill Nyseth fra Universitetet i Tromsø, tar for seg forutsetningene for å lykkes.
– En verneplan må ha legitimitet og oppslutning utover det som følger direkte av juridiske bestemmelser, den må ha aktive støttespillere i lokalsamfunnet. I de undersøkte bevaringsområdene er det utviklet en rekke kreative og lokalt tilpassede organisasjonsmodeller som det er mulig å lære noe av, også for andre.

De 40 deltagerne på seminaret besto av representanter fra Sør-Trøndelag fylkeskommune, Trondheim kommune og Byantikvaren, samt arkitekter, forskere og studenter ved NTNU.

Framsenteret åpnet

– Dette blir et Nordområdesenter som hele Norge, ja hele verden, vil få nytte av. Her skal man ta vare på mulighetene og håndtere farer, sa Jens Stoltenberg da han åpnet Framsenteret i Tromsø 29. september.

Framsenteret er en utvidelse av Polarmiljøsentret i Tromsø, der også NIKUs nordområdeavdeling holder til. I dag har 10 av de 19 institusjonene i sammenslutningen tilhold i bygget, men flere vil flytte inn når et nytt byggetrinn er ferdig høsten 2013. Totalt vil det da være 500 ansatte i Framsenteret, som vil råde over en bygning på over 23.000 kvadratmeter.

Gjennom det kunnskapsmiljøet [Framsenteret](#) utgjør, utføres det tverrfaglig forskning mellom naturvitenskap, teknologi og samfunnsvitenskap. I tillegg til forskningen som allerede gjøres i de ulike medlemsinstitusjonene skal det samarbeides innenfor rammen av Framsenteret om fem forskningsflaggskip, der NIKU er engasjert i to av disse: "Effekter av klimaendringer på fjord- og kystøkologi i nord", og "Effekter av klimaendringer på terrestre økosystemer, landskap, samfunn og urfolk."

Hva skjer innen kulturminneforskningen?

Riksantikvarens nettsider gir en samlet oversikt over ny forskning innen kulturminnevern. Sidene inneholder publiserte forskningsresultater fra norske forskningsmiljøer, og inkluderer avhandlinger og masteroppgaver (men ikke artikler). Utvalget baserer seg på det institusjonene selv har lagt ut av informasjon på internett. Hvis fulltekstdokument er elektronisk tilgjengelig, er det lenket til dette. Oversikten er delt i fire temaer: 1) Kulturminnevern og -forvaltning. 2) Arkitektur, bygningsvern, fartøyvern, kunsthistorie og konservering. 3) Planlegging, inkludert areal- og landskapsplanlegging, turisme og verdiskaping. 4) Arkeologi og historie. Siden oppdateres to ganger i året. Dersom du ønsker å få e-postmelding når siden oppdateres, gi beskjed til ece@ra.no [Les utgave 2-2010](#)

Husk HKI-undersøkelsen

Hensikten med HKI-undersøkelsen er å vite mer om hvordan vi har det i NIKU. Undersøkelsen gir tendenser som peker på områder som kan forbedres. For eksempel viste forrige måling at vi kan bli bedre på deling av kunnskap, og dette har vi derfor begynt å arbeide mer bevisst med i hele instituttet. Alle oppfordres til å bruke noen minutter på å svare. En høy svarprosent gir det riktige bildet av situasjonen. Spørsmål kan rettes til Eli Ulriksen. Vær oppriktig når du svarer. HumanKapitalGruppen og QuestBack garanterer din anonymitet overfor ledelsen og kolleger. Det rapporteres ikke på grupper under 4 personer. Alle svar blir behandlet konfidensielt etter Datatilsynets regler. Svarfrist 1. desember. [Svar på undersøkelsen](#)

Kurs i hjertestarter

Visste du at ved hjertestans synker overlevelsessjansen med 10 prosent for hvert minutt som går? NIKU har nå anskaffet hjertestarter, som oppbevares i resepsjonen i Storgata. Maskinen er enkel i bruk, med talebeskjed steg for steg. Det kan vurderes om det skal skaffes tilsvarende avtaler ved distriktskontor. Vi oppfordrer dem som ønsker å delta på et to og en halv times kurs om å melde seg til Wenche. Noen blir forespurt direkte av ønske om å få en jevn fordeling mellom etasje og avdeling. To kurs blir holdt 2. desember. Det første fra kl 9.00 – 11.30 og det andre fra kl. 12 – 14.30. Frist for påmelding er 26. november. Wenche vil ta imot påmelding til fullt antall (10 på hvert kurs) er oppnådd. [Les mer på Din Førstehjelper](#)

Nytt fra IT-avdelingen høsten 2010

Nye PC-er

Vi har startet utrulling av nye PC-er, som alle utstyres med Windows 7 og Office 2010. Med ny teknologi på både maskinvare- og programvaresiden, står vi overfor mange utfordringer. Vi har derfor laget et driftsregime tilpasset dette nye. I tillegg trenger vi ytterligere brukerefaringer for å sikre en enhetlig, stabil og god drift. Vi kommer derfor i perioden fram til jul til å distribuere ut nye maskiner til en bredt sammensatt gruppe på 17 personer. Erfaringene vi gjør sammen med testgruppa danner grunnlaget for hvordan videre utrulling vil skje etter nyttår.

Programvare

Windows 7 og Office 2010 er helt ny teknologi. De fleste vil oppleve klare fordeler med den nye programvaren, i alle fall etter en tilvenningsperiode. Windows 7 er det beste operativsystemet fra Microsoft hittil. Mye er gjenkjennbart fra XP, og særlig Vista, men en hel del nye funksjoner og arbeidsmåter har kommet til. Office 2010 er en kontorstøttepakke som bygger på Office 2007. Overgangen fra Office 2003 er stor, brukergrensesnittet er dramatisk endret og funksjonaliteten er kraftig utvidet. Vår opplevelse så langt er at Office 2010 er et logisk oppbygd system som gjør det lett å jobbe effektivt.

Maskinvare

De som ønsker det kan få stor skjerm (24"). PC-ene er DELL Latitude E4310, E5310 og E6310, som er raske og stillegående. Alle kan også få portreplikator (dockingstasjon), som gjør det enkelt å ta med seg PC-en fra kontoret.

Data på lokal maskin

Bytte av PC gir en gylden mulighet til å rydde opp på egen maskin. Når du får beskjed om at PC-byttet nærmer seg bør du gå gjennom lokale data, og kvitte deg med så mye som mulig. Ta kontakt med Sigurd eller Arild hvis du trenger hjelp.

- Jobbrelevante data: Har du de samme data både på lokal PC og på en av nettverksstasjonene M:\ eller N:\? Hvis dataene ligger på en nettverksstasjon blir det tatt backup, og du kan være trygg for at dataene ikke blir borte.
- Private data: Musikk, private bilder og filmer mm må den enkelte selv ta ansvar for. Før bytte av maskin må du sørge for å ta kopi av dine private data. Brenn til CD, legg på ekstern harddisk, bruk en minnepinne.

Opplæring

I forbindelse med at ny programvare tas i bruk tilbyr vi opplæring. Fokus vil ligge på det som er nytt i Windows 7 og Office 2010 sammenlignet med tidligere versjoner. Vi gjennomfører vi et kort innføringskurs samtidig med at PC-en overtas.

Besøk på distriktskontorene

Kombinert med utrulling av nye maskiner avlegges kontorene i Tromsø, Trondheim, Bergen og Tønsberg besøk.

NYTTIGE LENKER:

Søknadsfrister for forskningsfinansiering (Intranett)

Nye bøker i Riksantikvarens bibliotek

Kommende fagseminarer (Intranett)

Siste nytt på www.niku.no

